

AHMED-İ DÂİNİN TERESSÜLÜ

*Halil İbrahim HAKSEVER**

ÖZET

Ahmed-i Dâî 14-15. yüzyılın büyük şairlerindedir. Eserleri arasında önemli bir yere sahip olan Teressül, Türk edebiyatında münşeat türünün şimdilik bilinen ilk eseridir. Eser mektup yazma usul ve kurallarını anlatır. Eserin elimizdeki tek ve eksik bir nüshası Manisa Muradiye Kütüphanesi 1856/3'te kayıtlıdır. Eser 9 yapraktan ibarettir. Ahmed Daî eserini faydalı ve kullanışlı olması için sade bir Türkçe ile kaleme aldığı belirtilmiştir; İslamî geleneğe uygun olarak besmele, hamd ve dua ile başlamıştır. Yazar "edeb" başlığı altında on tane mektup yazma kuralı sıralamış, sonra resmî ve gayri resmî kişilere mektup yazarken kullanılacak ünvan ve lâkapları vermiştir. Eserde üç tane de temsili mektup örneğine yer verilmiştir. Üçüncü mektup bitmeden elimizdeki nüsha metni sona ermiştir. Yazarın kaleme aldığı orijinal metinde muhtemelen başka mektup örnekleri de bulunmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Teressül, Münşeat, Ahmed-i Daî.

TERESSÜL OF AHMED-İ DÂÎ

ABSTRACT

Ahmed Dai is a major poet in 14-15 century. Teressül which is one of the most among the works is initial work has known now variety of Münşeat in Turkish literature. The work explains rules of letter writing procedure. Unique and insufficient copy of the work in our hands is registered at the Manisa Muradiye Library 1856/3. The work consists of 9 sheets. Ahmet Dai indicates that it is written out with unsophisticated Turkish in order to be helpful and useful, it is made a beginning with basmala, glorification and pray in compliance with islamic traditions. The author had put in order 10 number of rules of letter writing under the title of "politeness" after that he had given information about caption and sobriquet as writing a letter to formal and informal person. Three number of representative sample of letters are also given a place in the work. Text of copy in our hands finished before third letter finished. Further representative samples of letter might be present in original text written out by the writer.

Keywords: Teressül, Münşeat, Ahmed Dai.

14-15. asrın önemli şairlerinden Ahmed-i Daî, nazım ve nesir alanında önemli eserler vermiş bir şahsiyettir. Mensur eserlerinden olan Teressül, münşeat türünde çok önemli bir yere sahip olup dili ve üslûbu itibarıyla sade ve öğreticidir.

Mektup türüyle ilgili yazışma usul ve kaidelerinin anlatıldığı Teressül'ün şimdilik bilinen tek ve eksik bir nüshası Manisa Muradiye Ktp.1856/3'te kayıtlıdır (113b-121b).Eserle ilgili özet ve ilk tanıtıcı bilgiyi A.Hikmet Ertaylan vermiştir¹. Ertaylan, eski kaynaklardan Sehi Tezkiresinde verilen bilgiyi de kullanarak eserin önemine ve içeriğine değinmiştir. Bu çok özet bilgiden başka

* Yard. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, elmek: h.haksever@hotmail.com

¹ İsmail Hikmet Ertaylan, **Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1952, s. 157-160

Teressülle ilgili bir makale de İ.Çetin Derdiyok'a aittir². Derdiyok eserin inşa kurallarıyla ilgili teorik bilgi veren kısmının (114a-115a) transkripsiyon metnini verip, kısa bir inceleme ile genel değerlendirme yapmıştır. Bu yazıda ise, eserin *sernameler* bölümü de ele alınmış, buradaki bilgilerle ilgili bazı tespitler yapılmış ve nüsha metninin tamamının çevirisi verilmiştir.

15. yy'ın başlarında yazıldığı düşünülen Teressül, kişiler ve makamlar arası yazışma konusunda münşeat kitaplarında kuralları ve örnekleri çokça görülen ilk bilgileri ihtiva etmektedir. İlk iki yaprakta mektup yazımında dikkat edilecek hususları “edeb” başlığıyla sıralayan Dâî, sonraki yapraklarda da, “sernâme” başlığı ile değişik makam sahipleri veya özel kişilere hitapta kullanılacak lâkap ve ünvanları sıralamıştır. Sernamelerle birlikte giriş cümleleri ve kısa dua cümleciklerinin de temsili örnek olarak verildiği eserin bu tek nüshası, metin tamamlanmadan kesilmiştir.

Teressülle İlgili Bazı Bilgiler

Yazar eserine besmele, Allah'a sığınma, hamd ve salâvat ile başlamıştır. Eserini, yazı ve ilim işine yeni başlayan mübtedilere kolaylık olsun diye Türkçe kaleme aldığını; kısa, kolay, faydalı bilgi ve örnekleri seçtiğini, bunların ezberlenip kullanılması ile “makbûl ve mergûb” mektubun yazılabileceğini belirtmiştir. Sıralanan kurallara riayet ederek yazan kişilerin ayıplanmayacağını belirten Dâî'nin bu vurgusundan, o devirde dil ve üslûp bakımından makbul mektup yazmanın önemli olduğu anlaşılmaktadır. Teressülde teorik olarak verilen bu kurallar, o günkü resmî yazışma protokolüne, makamlar arası ilişkilere ve bunların da etkisiyle oluşan inşa geleneğine dair ipuçları sunmaktadır.

Teressülden öğrendiğimize göre, resmî/özel mektup kaleme alan yazarlar muhatabın makamına göre başlık ve ünvan seçmeli, anlamı bilinen yaygın, kolay kelimelerle meramı basitçe ifade etmeli, üst makamdakilere karşı sözü fazla uzatmamalıdır. Hatta aile fertleri arasında da anlatım uzun olmamalı, fakat mutlaka arzu ve hasret ifadeleri tercih edilmelidir.

Yazıyı dua ile bitirmek çok gerekli görülmüş, sözün uzatılabildiği dost mektuplarında ayrıca şiir ve beyit yazılmasının doğru olacağı da belirtilmiştir³.

Mektupta yazının güzelliği, kâğıdın katlanma şekli, imzanın yeri gibi konuların sıralanması; muhatabın dışındaki kişilere yazılacak selâmın alt tarafa kaydedilmesi, yazılan bir konunun özel bir sebep dışında tekrarlanmaması hep dikkat çekilen hususlardır. Yazı bittiğinde mektubun baştan sona okunup varsa hataların düzeltilmesi de hatırlatılmış, kâğıdı dörtgen biçimde katlamamak gerektiği ayrıca belirtilmiştir.

Ahmed-i Dâî, özetlediğimiz bu kuralları verdikten sonra kimlere hangi sernamelerin yazılacağını sıralamıştır. Mektup yazımında kolay/anlaşılır kelime ve ifadeleri öneren yazar, *elkab* noktasında Arap-Fars inşa geleneğinin tesirindedir. Makam ve mesleğe uygun kelimelerle kurulmuş izafetli dua ifadeleri ya Arapça veya Farsçadır. Anadolu'da Selçuklulardan gelme inşa üslûbunun daha çok mektup başlıklarında kendini göstermesi dikkat çekicidir. Ünvanların ve resmî makamlara uygun hitapların pek sadeleşmediği sonraki yılların inşa metinlerinde de görülmüştür.(Kütükoğlu, 1995, 51; Haksever, 1995, 18)

Yazarın mektuplarda kullanılmak üzere şu sıra ile verdiği sernameler, devrin resmî kurumlarındaki görev ve kadrolarla bazı meslekleri ve akraba arasında önemsenen kişileri de bize göstermektedir:

² İ. Çetin Derdiyok, Ahmed-i Dâînin Teressülü, **Toplumsal Tarih S.6**, Haziran 1994, s.56-59

³ O zamanki nesir anlayışında kabul gören bu kuralın, inşa geleneğimizde sonradan ne kadar değiştiği ve uzun cümleli, süslü ifadelerin mektup nesrine hakim olduğu görülmüştür.

Padişahlar, beğ oğlanları, vezirler, beğlerbeğiler, subaşılar, akın beğleri, hazinedarlar, silâhdarlar, sipahiler, çaşnigirler, kapıcılar, elçiler, yazıcılar, divitdar, ameldar, hadimler, ulu mütevellî, müftüler, müderrisler, kadıasker, kadılar, müdler, seyyidler, vaizler, şeyhler, hatipler, hafızlar, imamlar, müezzinler, tabibler, müneccimler, şairler, muhtesipler, ağyar, kethudalar, tacirler, mertebe-i vusta, hacılar iş emînleri, çavuşlar, ulu yazıcılar, nayipler, ata, ana, amca ve dayı, ulu oğul, küçük oğul, kızkardeş, avratlar, er (kendi) avratı, hala, teyze, büyük kardeş, dostlar.

Bu kelimeleri başlık yaparak, bunlar için kullanılacak sıfatları sıralayan yazar, kısa cümle girişlerini daha sade ve Türkçe ifadelerle vermiştir. Eserde son olarak “iyâdetname, taziyetname, âzâdname”nin nasıl yazılacağını gösteren Dâî, bunları temsilî üç kısa mektupla örneklemiştir.

Ahmed-i Dâî'nin, sernameleri sıralarken farklı mevkideki kişiler için kullanılmasını öngördüğü üslûp, makam sahiplerinin protokol saygınlığının o devir inşa dilindeki yansımasıdır. Ancak Dâî'nin, bazı mevki sahipleri için Arapça-Farsça sıfat ve dua ibarelerinin dışında, “isteği sunma ve saygı” ifadeleri kullanmadığını görüyoruz. Teressülün elde başka nüshası olmadığından sadece bu metne göre değerlendirme yapılacak olursa, şair bazı mevki sahiplerinden, “arz” gibi saygı belirten kimi ifadeleri esirgemiş görünmektedir. Meselâ müftüler için kullanılan “arz” ve “el öpme” ibaresi müderrisler, şeyhler, hafızlar, imamlar için öngörülmemiştir.

Şairin, saygı belirten “isteği sunuş” ifadelerinin makam-mevki sahiplerine göre kullanılmasını öngördüğü şekiller, tablolştırılmış halde aşağıda sunulmuştur.

Makam-Mevki Sahipleri	Kullanılacak İfadeler
Padişahlar	tebliğ kılmakdan sonra şöyle ma'rûz olunur kim
Beğ oğlanları	tebliğ kılmakdan sonra i'lâm varur kim
Vezirler	tebliğ kılmakdan sonra i'lâm var kim
Beğlerbeği	sultanım hazretine arz-ı bendegî oldur kim
Subaşılar	ma'lûm ola kim
Akın Beğleri	hazret-i âlîlerine duâ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim
Yazıcılar	iblâğ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim
Müftüler	mübarek ellerini öpmekden sonra şöyle arza varur kim
Kadıasker	duâ ve dest-bûs kılmakdan sonra arza varur kim
Müidler	ba'de'd-du'â ma'lûm ola kim
Ağyar	i'lâm varur kim
Kethudalar	iblâğ kılmakdan sonra şöyle arza varur kim
Çavuşlar	selâm u tahiyet kabûl kılmakdan sonra ma'lûm ola kim
Ulu Yazıcılar	ez-derûn-ı dil ü cân iblâğ kılmakdan sonra arza varur kim
Nayipler	ma'lûm ola kim
Ata	dest-bûs u zemîn-bûs kılmakdan sonra şöyle arza varur kim
Ana	başum tacı anam
Avratlar	başum tacı halâlüm duâ ve senâ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim
Büyük Kardeş	başum tacı paşam hazretleri du'â ve tahiyet kabûl buyurasız
Dostlar	dua ve sena ihda kılmakdan sonra hizmete ma'lûm ola kim

Turkish Studies

Teressülde sername başlığı ile yazılan izafetli cümleler, kişinin görev ve şahsiyetiyle mütenasip manalar içerdiği gibi, belirtilen makam ve meslek erbabına hangi ünvan, sıfat veya temenninin yakıştırıldığını da göstermektedir.

Meselâ padişah sernamelerinden “*vâzî’-ı merâsimül-adli vel-insâf*” (adalet ve insaf töresini koyan), “*el-müeyyed min-indillâh*” (Allah tarafından yardım gören) ifadeleri; vezirler için “*mükemmilü mesâlihul-ümem*” (ümmetin işlerini tamamlayan); müftüler için “*muhyil-islâm vel-müslimîn*” (islâmı ve müslümanları diriltici) denilmesi; kadınlara “*mümeyyizül-halâl anil-harâm*” (helâli haramdan ayırt eden); seyyidlere “*hazret-i büzürkvâr-ı mahdûm*” (çok değerli ulu evlât) söylenmesi; müneccimler için “*câsûsüs-semâvât*” (göklerin casusu), muhtesipler için “*âmirul-ma’rûf nâhil-münker*” (iyiliği emreden kötülükten nehyeden), ulu yazıcılar için de “*fahr-i rûzgâr*” (zamanın övüncü) denilmesi; müderrisler için “*kâşifül-müşkilât vel-mufassalât*” (zor konuları açık çözen) denilmesi vs., o görevdeki kişilere ve makamlarına verilen değerle/bakış açısıyla yakından ilgili olmalıdır.

Yine sernameler sıralanırken, meslek, mevki ve kişiliğe uygun olarak Arapça-Farsça izafetlerle yazılan dualar, Selçuklulardan da izler taşıyan inşa geleneğini gösterdiği gibi, yazarın kişisel tercihini yansıtmış da olabilir.

Teressülün Çeviri Metni⁴

(113b) Bismillâhirrahmânirrahîm vebihî neste’în

El-hamdülillâhi’l-e’azzü’l-ekrem ellezî alleme bi’l-kalem alleme’l-insâne mâ lem-ya’lem ve’s-salâtü alâ halîfetihî fî halkihî Muhammedin el-hâdî ilâ tarîkihî ve alâ âlihî ve sahbihî ve hulefâihî **ammâ ba’dü** bu Teressülün mü’ellifi ve bu risâlenün musannıfı bende-i sâ’î Ahmed-i Dâ’î aslehallâhü şânehû ve sânehû ammâ şânühû eydür bu teressüli Türkçe tertîb eyledük Arabî ve Fârisî teressüllerden ihtiyâr idüp şöyle kim mübtedî kişilere âsân ola ve ol ser-nâmeleri ki muhtasar ve müsta’mel ve müfiddür kaleme getürdük tâ andan fâyide tutmaklık her kişiye ednâ nazarda müyesser ola çün bu mikdârla hâceti kifâyeti olur pes her kim bu ser-nâmelerin ibâretlerin ezberlese ve dahi her kişinün mertebesine lâyük nâme yazsa dükeli yerde makbûl ve mergûb ola inşaallâhü ta ’âlâ **mukaddime** bilmek gerek kim biti yazmakda birkaç dürlü edeb var anı ri’âyet eylemek gerek tâ ol biti kande kim varsa anı yazan kişiye ta’yîb itmeyeler ve ol bitinün dükeli yerde kitâbeti ve ibâreti makbûl düşe **evvel edeb** oldur kim kaçan ednâ kişi ulu pâdişâhlara ve ulu beglere biti yazsa **(114a)** gerek kim çok sözi uzatmaya belki maksûdı neyise anı yaza ve anlada ve dahi du’âyile âhir eyleye ve ünvanın ya’ni tahiyetini aşığa yaza ammâ tahiyet deyü yazmaya belki kemîne kemter felân diye yâhûd du’âcunuz felân diye ve dahi bitinün yanında ayruk kişilere selâm ve kelâm yazmaya **ikinci edeb** oldur kim ulu hâtunlara biti yazıcak çok ta’rif ve uzun ser-nâme yazmaya belki du’â ve alkış yaza andan maksûd neyise anı yaza ve dahi müştâklık ve ârzümedlik kelecini yazmaya kim ayb olur meger avrat âdem dahi bir avrata biti yazsa anda iştiyâk kelecini yazmak dürüst olur **üçüncü edeb** oldur kim er avratına ya avrat erine ya ogul atasına biti yazıcak çok ta’rif idüp ögmeye belki iştiyâk ve ârzümedlik göstere dahi garaz neyise anı yaza **dördüncü edeb** oldur kim döstlara biti yazıcak çok ta’rifler yaza ve öge ve iştiyâk ve ârzümedlik sözlerin beyân eyide ve eger beyt ve şi’r dahi yazarsa dürüst olur ve eger bitisinde sözi dahi uzatsa kayurmaz **beşinci edeb** oldur kim biti her kime kim veribser ol bitide **(114b)** evvel anun adını yaza ana selâm ve kelâm yaza andan sonra ayruk kişilere selâm yazıcak ol bitinün kıranında yaza **altıncı edeb** oldur kim bir kelecî yazarken anun ortasında ayruk söz karışdurmaya belki bir sözi tamâm

⁴ Metnin çevirisinde o devrin imlâsı esas alındı. Birkaç yerde yuvarlak olması gereken eklerdeki vokaller düz sesle sesle harekelenmişse de, o dönemde hakim olan yazı şekli tercih edildi. Yine metinde birkaç yerde karaltı ve siliklik olduğu için buralar nokta ile gösterilmiştir. Metnin orijinalinde kırmızı renkle yazılan başlıklar çeviride koyulaştırılmış, varak numaraları parantez içinde verilmiştir.

yaza andan bir söze dahi başlaya **yedinci edeb** oldur kim her sözi kim yaza gerek kim anı bellü ve ayân eyleye tâ kim biti varduğı yirde maksûd neyidüğü anlanmayup girü göndermege ve yâhûd ayruk kişiden sormağa hâcet olmaya bitiden garaz neyise gökcek ma'lûm ola **sekizinci edeb** oldur kim bir kere yazduğı sözi dönüp bir dahi yazmaya ayb olur meger becid ismarlayıcak iş ve gâyet gerekli maslahat ola anı zinhâr nemk için yazalar ol vakit dürüst olur ana te'kid derler **dokuzuncu edeb** oldur kim gökcek kâğıd üzerine ve dahi gökcek hattıla yaza zîrâ yaramaz yazuyı degme kişi okıyumar ve dahi imlâsını dürüst yaza ve bellü bildüre ve işlemedük ibâret ve meşhûr olmaduk lügat yazmaya zîrâ maksûd tîzcek **(115a)** ma'lûm olmaz ve dahi karışuk ve uvacuk yazmaya zîrâ okımağa güç olur **onuncu edeb** oldur kim kaçan biti yazup tamâm eyleye gerek kim evvelinden âhirine degin okıya göre nesne unutmaya ve yâhûd yanlıs yazılmış olmaya ve henüz kalemde ve noktada ve i'râbda sehiv varise ıslâh ide ve dahi bitinün aşğa bucağından bir pârecuk yırtı bırağa tâ kim bitinün kâğıdı dört bucaklu olmaya zîrâ ol müneccimler kavlince terbi'e delâlet ider ve terbi dimek iki yıldız birbiriyle düşmenlik nazarın eylemek olur **pes** bu denli edebleri saklamak ve bu şartları ri'âyet eylemek biti yazan kişilere vâcibdür şimdi ta'rîfleri ve ser-nâmeleri beyân idelüm **Pâdişâhlara ser-nâme** devlet-me'âlî cenâb-ı hıız-ı âlî hudâvendigâr-ı a'zam ve kâmkâr-ı müfahham mefharu'l-ümerâ ve'l-e'âzım kehf-i kâtıbetü'l-küberâ ve'l-efâhım ma'denü'l-eltâf-ı hâkânî ve'l-a'tâf vâzı'-ı merâsimü'l-adl ve'l-insâf hâdim-i kavâ'idü'l-kübür ve'l-ahyâf dâfî'u'z-zulem ani'l-belâ âlifü melekıyyü'l-ahlâk el-mü'eyyed min-indi'llâhi'l-meliki'l-hallâk azzamellâhü şânehü ve ezhara ale'l-âlemîne burhânehü hemvâre müterâdif ü mütevâlî bâd teblîğ kılmakdan sonra şöyle ma'rûz olunur kim **bir dürlü dahi (115b)** devlet du'âsın tâze vü mu'attar kılmakdan sonra hudâvendigârum ve pâdişâhum hazretlerine a'lallâhü şânehü ve ezhara ale'l-âlemîne burhânehü şöyle arza kılar kim **Beg oğlanlarına** sülâletü'l-mülük ve's-selâtin hulâsatü'l-mâ'i ve't-tîn şâhzâde-i civân-baht çeledi kâmrân tavvelallâhü ömrehü hazret-i âlîde yir öpüp zîd-i hayât ve devâm-ı devlet du'âsın pâk i'tikâd u ihlâsile tâze kılmakdan sonra i'lâm varır kim **Veziirlere** me'âlî-cenâb-ı âlî mevle'l-mevâlî hudâvendigâr-ı a'zam ve yegâne-i müfahham melikü'l-vüzerâ ve'l-âlem mükemmil-i mesâlihu'l-ümem mukarribü'l-hazreti'l-âliyet mu'addilü'd-devleti'l-âliyet celâlet-me'âb müstahdimü'l-erbâb mahbûb-ı üli'l-elbâb el-mahsûs bi-inâyeti'l-meliki'l-vehhâb paşa-yı mu'azzam u kâmyâb zâ'afallâhü kadrehü ilâ yevmi'l-hisâb teblîğ kılmakdan sonra i'lâm var kim **Beğlerbeğine ser-nâme** âlî-dergâh lâ-zâlet âliyen baş ubûdiyyet makâmında koyup devâm-ı devlet du'âsın tâze vü mu'attar kılmakdan sonra sultânım hazretine lâ-zâle âliyen arz-ı bendegî oldur kim **Subaşılara ser-nâme** mefharu'l-ümerâ ve'l-ekâbir za'îmü'l-cüyûş ve'l-asâkir umdetü'l-uzmâ ve'l-efâhir mukaddimü'l-emâsil azîmü'n-nezâyir-i zü'l-menâkıb ve'l-me'âsir felân beg dâme izzühü ma'lûm ola kim **(116a) Akın beğlerine** iftihâru'l-ümerâ ve'l-ekâbir câmi'u'l-me'âl ve'l-mefâhir nâsıru'l-guzât ve'l-mücâhidîn kâydü'l-cüyûşi'l-müvahhidîn izzü'n-nevâl felân beg e'azzü'l-ensâr hazret-i âlîlerine du'â vü tahıyyet iblâğ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim **Hazinedârlara** mecdü'l-ümerâ ve'l-ekâbir ma'denü'l-me'âl ve'l-mefâhir hafıyyü'l-hazret-i mü'temenü's-saltanat ve'l-âliye felân edâmallâhü izzehü ve zâde kurbetehü ebedâ der-terakkî vü tezâyüd bâd **Silâhdâra** seyyidü'l-ümerâ ve'l-ekâbir hâviyyü'l-mekârim ve'l-mefâhir muhtârü'l-hazreti'l-uzmâ emîrü's-silâh felânü'd-devleti ve'd-dîn felân dâme ikbâlühü hemîşe devlet-i kâmrânî der-tezâyüd bâd **Sipâhîlere** mefharu'l-ümerâ ve'l-ekâbir za'îmü'l-cüyûş ve'l-asâkir şücâ'u'l-enâm seyfü'l-islâm ve'l-müslimîn mukaddemü'l-ekâbir ve'l-ebtâl müstedmir-i ecnâd ve'r-ricâl felân dâme ömrühü **Çaşınlara** seyyidü'l-emâcid ve'l-ekâbir mefharu'l-cevâd ve'l-asâkir seyyidü'l-fevâris ve'l-akrân felân dâme izzühü **Kapucılara** iftihâru's-sudûr ve'l-ekâbir câmi'u'l-mehâmid ve'l-mefâhir seyyidü'n-nevvâb senedü'l-ashâb felân dâme ulüvvühü **Elçilere ser-nâme** melikü'l-ümerâ ve'l-ekâbir müstecmi'u'l-me'âl ve'l-mefâhir muharriru'l-menâkıb ve'l-me'âsir seyyidü'l-fisâl ve'l-mukarrabîn sefiru'l-mülük ve's-selâtin felân dâme ulüvvühü **Yazıcılara ser-nâme** mefharu'l-küttâb zeynü'l-ashâb câmi'-i nehtü'l-fezâyil **(116b)** marziyyü'l-hasâyil şemsü'l-milleti ve'd-dîn felân dâme izzühü hazretlerine da'avât-ı vâfire tahıyyât-ı mütekâsire iblâğ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim **Divitdâra** seyyidü'l-emâcid ve'l-emâsil câmi'u'l-mehâmid ve'l-

Turkish Studies

hasâyil mukarrabü'l-hazreti'l-âliye felân dâme izzühü **Ameldâra ser-nâme böyle yazalar** seyyidü'l-ammâl ve'l-mu'temedîn mü'temenü'l-mülûk ve's-selâtîn felân dâme izzühü **Hâdimlere ser-nâme** seyyidü'l-huddâm ve'l-mu'temedîn kıdvetü'l-ashâb ve umdetü'l-erbâb ahlâsu'l-abîd asdaku'l-mülâzimîn felân dâme ikbâlühü **Ulu mütevellîye** me'âlî ve celâl-i cenâb-ı mu'azzam hudâvend-i müfahham mefharu's-sudûr ve'l-ekâbir câmi'-i esnâfi'l-me'âl ve'l-mefâhir ecnâsü'l-menâkıb ve'l-me'âsir razıyyü'd-devlet melik-i dîvânü't-tevliyet umdetü'l-mülûk ve's-selâtîn felân dâme ikbâlühü zîdet me'âlîhi ve tâbet eyyâmühü ve leyâlîhi tâ cihân-rây-ı bekâset muzâ'af bâd **Müftilere** melikü'l-ulemâ ve'l-fuzalâ câmi'u'l-ulûmi's-seniyye menba'u'l-ma'ârifî'l-yakîniyye muhyi'l-islâm ve'l-müslimîn vârisü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn mevlânâ kemâlü'l-hakk ve'l-milleti ve'd-dîn edâmallâhü zillehü aleynâ ve alâ kâffeti'l-enâm memdüden hazret-i ulyâya şart-ı hıdemât ve vezâyif-i ubûdiyyât yerine getirüp mübârek ellerini öpmekden sonra şöyle arza varur kim devlet ü kâmrânî müstedâm bâd **Müderrişlere** ezhâr-ı ulûm ve envâr-ı fezâyil-i hudâvend-i a'zam melikü'l-ulemâ ve'l-fuzalâ kâşifü'l-müşkilât ve'l-mufassalât (117a) kıdvetü'l-müderrişin umdetü'l-müfessirîn ve'l-muhaddisîn bedru'l-mehâfil şemsü'l-fezâyil müberriz-i umûri'd-dekâyık kâşifü esrârî'd-dekâyık muktede'l-islâm ve'l-müslimîn melikü'l-enâm ve't-tâlibîn mevlânâ felânü'l-milleti ve'd-dîn edâmallâhü izzehü **Kadıskere** mesânid-i ulûm-ı takvâ ve manâsıb-ı şer' u fetvâ bûd-ı cûd-ı zât-ı mutahhar cenâb-ı refî'-i mevlânâ-i mu'azzam sultânü'l-kuzât ve'l-hukkâm menşe'ü's-şerâyi ve'l-ahkâm muhyi's-sünne müreddi'l-bid'at câmi'-i ulûmi'd-dîniyye vâzı'-ı rûsûmi't-takıyye mü'essis-i mebâni's-şerî'at mûmidd-i merâsimi't-tarîkat mevlânâ efendi hazretleri dâme fezâyilühü du'â vü dest-bûs kılmakdan sonra arza varur kim **Kadırlara** bi-hidmet-i senedi'l-kuzât ve'l-hukkâm mazharu's-şerâyi ve'l-ahkâm mümeyyizü'l-halâl ani'l-harâm mu'înü'l-erâmil ve'l-eytâm câmi'-i ulûmi'l-fikhi ve'l-fezâyil el-fâriku beyne'l-hakkı ve'l-bâtıl mevlânâ felânü'l-milleti ve'd-dîn dâme fezâyilühü ve zâde şemâyilühü hemîşe der-fazl u fezâyil dâ'im ü kâ'im bâd **Mü'idlere** müşkilât-ı dekâyık-ı ulûm bi-kelem-ı melîh u beyân-ı fasîh mevlânâ âlim-i âmil-i kâmil nâşir-i envâ'u'l-ulûmi'l-fezâyil câmi'u'l-menâkıb ve'l-hasâyil seyyidü'l-ulemâ müfidü'l-fukarâ necmü'l-milleti ve'd-dîn felân dâmet fezâyilühü ba'de'd-du'â ma'lûm ola kim **Seyidlere** merkez-i dâ'ire-i siyâdet ve muhît-i nokta-i kerâmet ü sa'âdet hazret-i (117b) büzürgvâr-ı mahdûm bi-hakk-ı murtazâ-yı a'zam ve müctebâ-yı ekrem nûr-ı hadîka-i celâlet izzü'l-milleti ve'd-dîn halef-i rasûl-i rabbi'l-âlemîn ilâ ebedi'd-dehr ve gâyeti'l-asr bi-fazl u kâmrânî-i dü-cihânî mes'ûl bi'n-nebiyyi ve âlihî **Vâ'izlere** meclis-i İslâm bi-bedâyi'-i kelimât ve mevâ'ız-ı züyûlet mevlânâ-i mu'azzam hâmiyü'l-halâyık mazharu'l-hakâyık seyyidü'l-müzekkîn nâsihu'l-mülûk ve's-selâtîn zıyâ'ü'l-islâm ve'l-müslimîn felânü'l-milleti ve'd-dîn dâme tevfikühü ve bereketühü ve meyâminü enfâsihî ve nasîhatühü hemîşe der-cemâ'at-ı müselmânân müstağrak bâd **Şeyhlere ser-nâme** seyyidü's-şüyüh ve'z-zühhâd ve senedü's-sulehâ ve'l-ubbâd zâbid-i kulûbi'l-mesâvi şeyhu'l-islâm ve'l-müslimîn felânü'l-milleti ve'd-dîn dâmet bereketühü ve tevfikühü bi'n-nebiyyi ve âlihî ecma'în **Hatîblere** kıdvetü'l-hutabâ umdetü's-sulehâ zübdetü'l-ümerâ muktede'l-verâ felân dâme hitâbetühü **Hâfızlara** seyyidü'l-huffâz ve'l-kurrâ andelîbi'l-mehâfil mahbûbü's-şemâyil mevlânâ felân dâme enfâsühü zîdet bereketühü **İmâmlara bu resme** kıdvetü seyyidi'l-e'imme mefharu'l-kurrâ ve kıdvetü's-sulehâ felânü'l-milleti ve'd-dîn zîde salâhuhü ve tevfikühü **Mü'ezzinlere ser-nâme** kıdvetü's-sulehâ ve'l-mü'ezzinîn benâ evkâte'l-ibâdeti ve'l-cemâ'ati'l-müslimîn (118a) dâvûdiyyü'l-elhân muhtârü'l-insân felânü'l-milleti ve'd-dîn zîdet meyâminü enfâsihî ve elhânihî der-minâre-i mesâcid-i müslimîn tâbende vü pâyende bâd **Tabîblere ser-nâme** âsâr-ı müdâvât-ı tedbîr ve envâ'-ı mu'âlecât ü tefkîr kıdvetü'l-etibbâ enîsü'l-merzâ râhatü's-sudûr ve'l-eşbâh şifâ'ü'l-ebdân ve'l-ervâh müstecmi'u'z-zamân bi-kırâtü'l-âvân felânü'd-devleti ve'd-dîn dâmet âsâru müdâvetihî dâ'imen ber-esrâr-ı eyyâm ü âsâl bâd **Müneccimlere ser-nâme** kevâkib-i fezâyil-i meclis-i sâmi kıdvetü'l-müneccimîn fatîr-i havâssu's-sülâle vâkıf-ı âsâru'd-devrân talî'atü'l-eflâk câsûsü's-semâvât şihâbü'l-milleti ve'd-dîn felânü'l-milleti ve'd-dîn dâme fezâyilühü kemâ tâbet şemâyilühü ez-ufk-ı ikbâl tâli' bâd bi-mennihî **Şâ'irlere ser-nâme** latîfe-i karîha

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

rüşen-i meclis-i sâmi seyyidü'z-zurafâ ve'l-efâzıl razıyyü'l-berıyyâ ve'l-emâsil mübdi'u'l-me'ânî ve'l-beyân müberrizü'l-ashâb ve'l- akrân melikü'ş-şu'arâ kıdvetü's-sulehâ ve'l-fusahâ mâdihu'l-mülûk ve's-selâtin felânü'l-milleti ve'd-dîn edâmallâhü netâyice evkârihî hemîşe müferrah bâd hâtır-ı mülûk ü ekâbir bâd bi-mennihî **Muhtesiblere yazalar** cenâb-ı refî'-i sadr-ı sudûr melikü'l-meşâmîr ve'l-hasbe kâmir-i ashâbi'l-bid'a emîr-i erbâbi's-sünne kâmi'u'l-füssâk mu'înü'l-'ubbâd âmiru'l-ma'rûf nâhi'l-münker nâsıru'l-islâm ve'l-müslimîn muhyi'l-mülûk ve's-selâtin felânü'l-milleti ve'd-dîn zîde rif'atühü ve şevketühü hemîşe mükerrrem ü mu'azzez bâd **Ağyâra bu resme ser-nâme (118b)** ebvâb-ı siyâdet ve âsâr-ı kifâyet-i sa'âdet ve sehâb-ı hudâvend-i mükerrrem sâhibü'l-ilmî ve'l-kerem ma'denü'l-havzı ve'n-ni'am vâfiru'l-mürüvveti ve's-sehâ ma'denü's-sıdkı ve's-safâ menba'u'l-cüdi ve'l-vefâ melce'ü'l-gurabâ ve'l-müslimîn hulâsatü'l-mâ'i ve't-tîn dahi eyyâm-ı mu'azzam dâme mu'azzamen ve ilâ leyli'l-hayri mukaddemen bi-adâdi selâm i'lâm varur kim **Kethudâlara** kıdvet-i e'azzü'l-kerem mefharu'l-ezkiyâ zübdetü's-sulehâ emînü'l-büldân hulâsatü'l-akrân el-mahsûs nesâyibe'l-meliki'l-mennân felân dâme mecdühü iblâğ kılmakdan sonra şöyle arza varur kim **Tacirlere ser-nâme** imdâd-ı siyâdet hâce-i mükerrrem ve hatîr-i muhterem seyyidü't-tüccâr meşhûru'd-deyyâr menba'u'l-cüdi ve's-sehâ mu'addilü'l-kerem ve'l-vefâ melce'ü'l-mesâkin felânü'l-milleti ve'd-dîn matlûbü'l-mülûk ve's-selâtin hâce-i şerefü'd-dîn edâmallâhü behcetehü ve re'sü'l-evzân mehcetehü ebedâ memdûd veya ma'dûd bâd **Mertebe-i vustâ** eyyâm-ı evkât-ı şerîf mefharu'l-a'yân senedü'l-akrân kıdvetü'l-meşâmîr umdetü'l-cemâmîr menba'u'l-avâtîf menşe'ü'l-avârif felân dâme izzühü **Hacılara ser-nâme** kıdvet-i mahdûm-ı mükerrrem mu'addilü'l-lutfi ve'ş-şiyem zâyir-i beytullâh ve'l-harem sâdiku'l-akvâl muhsinü'l-a'mâl zeynü'l-hâcc ve'l-haremeyn zâyiru's-safâ ve'l-merveteyn el-mahsûs bi-inâyeti hâliku'l-kevneyn hacı paşam dâme tevfikühü ve bereketühü **İş üzerine duran emînler** kıdvet-i e'azz-i ekrem mefharu'l-ümenâ'i'l-'ammâl adîmü'l-misâl şerîfü'l-hısâl mergûbü'ş-şemâyil felân dâme izzühü **Çavuşlara** mefharu'l-mülâzimîn mukaddimü'l-mülûk ve's-selâtin **(119a)** izzü'd-devleti ve'd-dîn felân paşa dâme izzühü hizmetlerine selâm ü tahıyyet kabûl kılmakdan sonra ma'lûm ola kim **Ulu yazıcılara bu resme yazalar** be-hudûd-ı sadr-ı büzürgvâr u fahr-ı rûzgâr seyyidü'l-küttâb ve şerefü'l-huccâb ve matlûbü'l-erbâb ve mahbûbü'l-ashâb câmi'-i fûnûnü'l-i'râb el müstağnî anî'n-nu'ût ve'l-elkâb felân dâmet me'âlîhi kemâ talebe eyyâmehü ve leyâlîhi da'avât-ı firâvân ve hıdemât-ı bî-gerân ez-derûn-ı dil ü cân iblâğ kılmakdan sonra arza varur kim **Nâyiblere** kıdvet-i e'âlî-i ekrem muvakkar-ı muhterem mü'temenü's-sudûr ahyâru'l-ekâbir hâmî-i fûnûnü'l-mefâhir felân dâme temkînühü ma'lûm ola kim **Ataya ser-nâme** ebvâb-ı sa'âdet ve envâr-ı siyâdet hudâvend-i mu'azzam ve mahdûm-ı mükerrrem vâlid-i ekrem babam hazretleri edâmallâhü şefkatehü aleynâ ilâ yevmi't-telâk ve âlihî ecma'în bi-adlihi dest-bûs u zemîn-bûs kılmakdan sonra şöyle arza varur kim **Anaya böyle yazalar** sâye-i şefkat ü mâye-i re'fet vâlide-i azîze âbide-i affe muhsine-i müşfika seyyidü'l-muhazzirât tâcü'l-mestûrât dâyimü'l-berekât fâtihatü'l-hayrât nâsiretü'l-hasenât müşfikatü'l-ümmehât başum tacı anam dâmet şefkatühâ hemîşe ber-ser-i in bende memdûd bâd **Amuca ve dayıya** be-cenâb-ı hudâvend-i ekrem vâfiru'l-lutfi ve'n-ni'am iftihâru'l-aşâyir ve'l-kabâyil vasiyyü'l-hasâyil mergûbü'ş-şemâyil ma'denü'l-eltâf ve hâmî-i fûnûnü'l-a'tâfi'l-müstefîn anî'l-evsâf felân **(119b)** edâmallâhü sa'âdetehü bi'n-nebiyyi ve âlihî ecma'în **Ulu oğula böyle yazalar** ferzend-i kirâmî ve nihâl-i nîk-nâmî es'adekallâhü fi'd-dâreyn kurretü'l-uyûn ve semeretü'l-fu'âd killetü'l-kibâr râhatü'l-ervâh bidâyetü'l-fütûh mâye-i şadmânî ve sermâye-i zindegânî oğlum felân tavvelallâhü ömrehü **Kiçi oğula böyle yazalar** kurretü'l-uyûn ve semeretü'l-fu'âd oğlum felân dâme ömrühü **Kız kardaşa böyle yazalar** ferzend-i azîze şîre-i sâliha-i âbide âyişe-i safiyye radiyye-i seyyidetü'l-muhadderât felân dâmet ismetühâ **Avratlarına böyle yaza** zindegânî-i hudâvend-i a'zam ve kedhudâ-yı mu'azzam kesîru'l-lutfi ve'l-kerem iftihâru'l-aşâyir ve'l-kabâyil mahbûbü'l-hasâyil mergûbü'ş-şemâyil vâfiru'l-eşfâk meşhûru'l-âfâk başum tacı halâlüm felân edâmallâhü bekâhü ve razeknâ likâhü selâm ü tahıyyet ü du'â ve du'â vü senâ kılmakdan sonra ma'lûm ola kim **Er avratına böyle yaza** şîre-i sâliha sâyibe-i sâbire mutî'a-i müşfika-i muhassene mukbile-i havâtîn zübdetü'l-mâ'i ve't-tîn halâlüm felân dâmet ismetühâ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

Halaya böyle yazalar evkât-ı azîze hudâvend-i mükerrerem zühâl-i mu'azzam ma'denü'l-avârif menşe'ü'l-avâtîf felân dâme izzühû muhalled bâd **Dayzeye böyle yazalar** evkât-ı azîze seyyide-i sâliha mü'mine-i muhsine seyyidetü'l-havâtîn mestûretün fi'l-âlemîn **Kiçi kardaş ulu kardaşa bu resme yaza (120a)** kîdvet-i hudâvend-i e'azz-i ekrem-i emced birâder çeledi ve mahdûm-ı kirâmî ve mahbûb-ı hakîkî döst-ı bî-riyâ ve yâr-ı bî-garaz mu'âvin-i rûzgârüm ve mûnis-i gam-küsârüm ve püşt-i penâhum dünyâda ve âhiretde ümidüm başum tâcı paşam hazretleri mükerrerem dâme mükerrerem ve bi's-sa'âdeti fi'd-dâreyini mu'azzamen selâm ü du'â vü tahiyet kabûl buyurasız **Döst dâsta** mahdûm-ı mu'azzam mükerrerem-i muhterem menba'u'l-lutfi ve'l-kerem mefharu'l-hullân hulâsatü'l-ihvân ma'denü'l-cûdi ve'l-ihsân el-mü'eyyed bi-te'yîdi'l-meliki'l-mennân tâcü't-tevâl felân paşa edâmallâhü bekâhü ve razeknâ âcilen likâhü sad hezârân selâm ü tehâyâ ve du'â vü senâ ve ithâf ü ihdâ kılmakdan sonra hidmete ma'lûm ola kim âlimü's-serâyir azze zikruhü şâhiddür kim iştiyâk ve tahannün-i firâk bu şikeste-hâtırlara ve haste gönüllere şol mikdâr galebe kılmışdur takrîr-i beyân ve tahrîr-i benân anun binde birini şerh itmekde âciz ü muztardur hattâ hiç lahza ve sâ'at geçmez ki mübârek cemâlünüzün hayâlî hâtırda fikr olup ol ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı cemîlünüz dilde zikr olunmaz ol müfettihu'l-ebvâb celle fikruhü dergâhından şebdüz-ı temennâ ve istid'â oldur ki âcilen husûl-i vusûl müyesser olup hicrândan giryân olmuş gözlere nûr ve firâkdan biryân olmuş gönüllere sürûr hâsıl ola **(120b)** inşa'allâhü ta'âlâ ve bâkî yârenlere ve dostlara bi-sırrihim ve ecma'ihim selâm ü du'â ve iştiyâk kabûl buyurasız ve mektûb kuru olmasun deyü bir destmâl irsâl olındı ma'zûr diyesiz ve bâkî cezâlet ü inbisât kim mürâselâtda vâki' olur egerçi şerâyit-i edebde haddini tecâvüz iderüz ammâ sizün eltâf-ı amîme ve a'tâf-ı cesîminün keremine mebnîdür devlet ü sa'âdet müstedâm ü müstahkem bâd **İyâdet-nâme böyle yazalar** mahdûm-ı mu'azzam-ı mükerrerem dâme mu'azzamen selâm ü tehâyâ vü ubûdiyyet ve arz u eşvâkdan sonra ma'lûm ola kim şimdiki hâlde biz muhibbünüz sem'ine şöyle istimâ' olındı kim mübârek mizâcunuz birkaç gün münharif olup mübârek hâtırlar münkesir düşmüş billâhi'l-azîm işidelden berü bu şikeste gönüller ve haste hâtırlarda ol mikdâr melâlet ü gussa âriz olmuşdur kim tahrîr ü takrîr tercemânı anun şerhinde âcizdür (...) müsebbibü'l-esbâb celle zikruhü hazretinden me'mûl ü mes'ûl oldur kim kendü lutfi ve keremi hazînesinden müddet-i karîb içinde şifâ-yı şâmil ve sıhhat-i kâmil rûzî kıla kim ol şerîf zâta ve mübârek vücûda hemîşe sıhhat ü âfiyet erzânîdür inşa'allâhü ta'âlâ hayâtunuz bâkî vü pâyende olsun âmîn bi-muhammedin hayri'l-ibâd **Ta'ziyet-nâme böyle yazalar (121a)** hükmü'l-meyyiti fi'l-beriyeye cârun ve mâ-melike'd-dünyâ bi-dâri'l-karâr ba'de ez-inkıyâd u rızâ bâ-kazâ rabbi'l-ibâd mehâmid-i firâvân ve tehâyâ-yı bî-pâyân bâdîne-i gûyân ve sîne-i biryân tebliğ kılmakdan sonra şöyle gussa varur kim şimdiki hâlde nâgâh bu muhibbünüz sem'ine şöyle irişdi kim merhûm-ı mağfûr sa'id-i şehîd felân nevverallâhü kabrehû fenâ sarayından bekâ sarayına rihlet itmiş innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün ve nahnü li-firâkîhî mütevecci'ün ya'lemullâhü ta'âlâ bu cigerler yakıcı ve saraylar yıkıcı haberi işidicek ol kadar te'ellüm ü rikkat hâsıl oldı ki cânlar harâb ve sîneler kebâb oldı ammâ çün âhir ta'akkul olındı ki dükeli mahlûkât elbetde ölüm şerbetin dadmayınca çâre ve dermân yokdur ki li-irâdihî li-kazâ'ihî ve lâ-mâni'a li-hükmihî küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt ve cemî mevcûdât ki hatt-ı hâkde vardur ve arâz-ı zevâlde ve mahall-i fenâda merhûndur ki küllü men-aleyhâ fân ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm eger cihân kimseye bâkî kalur mıydı âhir zamân peygamberi Muhammed Mustafâ hazretine muhalled kalaydı hâl budur ki anun şânında bu hitâbı yazalar **inneke meyyitün ve innehüm meyyitün Beyt** Cân çünki bâkî kalası degül/Vefâ bulmaz andan ne sultân ne kul **(121b)** bu ömrün yeterine müddet-i cihânun hemîşe budur ussârı mîr-i mahdûmun huzûrına nasîhat itmek muhtâcdur ki kakhâ pâdişâhumun emrine zarûrî münkâdvê kazâsına râzı ve musîbetine sâbir olmakdan artuk çâre ve dermân yokdur bu muhibb-i muhlis kulunuza vâcib ve lâzımdı ki baş üzerine varup azâ şartını yerine getirmek ammâ havâdis-i rûzgâr mâni olmağın kademden kaleme ihtisâr olunduğın ma'zûr buyurasız ki el-özrü inde kirâmî'n-nâsi makbûlün mâdâm ki ol merhûm yir altında âsûde ola Hak ta'âlâ topunuza ömr-i tavîl ve sabr-ı cemîl ve sevâb-ı cezîl erzânî kılup bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

musîbeti âhiri külli mesâyib idivire inşâ'allâhü ta'âlâ **Âzâd-nâme bu resme yazalar** bu hucet-i şer'iyye ve vesîka-i mer'iyye (...) üzre ki sâhibü'l-hayrât ve'l-hasanât felânü'd-dîn ekser (...) merreten fi'd-dünyâ hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatinde tasarrufât-ı aklîsi ve teberru'ât-ı şer'îsi cemî mâlında ve memlûkinde nâfizken şer' meclisine hâzır gelüp kendü halâl memlûk kılın ki ednâ felân bin felândur hasbeten lillâh âzâd kılup ihtiyârın eline virdi evsâfindan ba'zısı ...

KAYNAKÇA

DERDİYOK İ. Çetin (1994), Ahmed-i Dâinin Teressülü, *Toplumsal Tarih* S.6

ERTAYLAN İsmail Hikmet (1952), *Ahmed-i Dâi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul

HAKSEVER Halil İbrahim (1995) *Eski Türk Edebiyatında Münşeât ve Nergisi'nin Münşeati*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya (Yayımlanmamış doktora tezi)

KÜTÜKOĞLU Mübahat S. (1995) "Elkâb" *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 11.